

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ФАОЛИЯТИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Эргашев Ихтиёр Шухрат ўғли

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Бугунги кунда жаҳон молиявий бозорида рақамли технологиялар тижорат банклари фаолиятининг ажралмас қисмига айланиб бормоқда. Ахборот-коммуникация технологиялари ривожланиши банк хизматларининг сифати, тезкорлиги ва самарадорлигини оширишга катта ҳисса қўшмоқда. Шу билан бирга, рақамли технологияларни жорий этиш жараёни тижорат банклари учун янги имкониятлар билан бир қаторда бир қатор муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда.

Замонавий банк хизматлари рақамли платформалар, мобил иловалар, сунъий интеллект, блокчейн, булутли ҳисоблаш ва маълумотларни таҳлил қилиш технологияларига асосланиб, миқдорларга қулайлик яратишни мақсад қилган. Аммо ушбу технологияларни қўллашдаги тизимли муаммолар ва барқарор ривожланишга боғлиқ хавф-хатарлар бу соҳанинг истиқболларини чуқур таҳлил қилишни талаб қилади.

Ривожланишнинг ҳозирги босқичида банкларда аборот технологиялари ва дастурий маҳсулотлардан фойдаланиш ҳам функционал, ҳам техник-технологик кенг тарқалган тизимлари билан ажралиб туради. Шунга қарамай ҳар қандай банк ахборот тизимида куйилдиган умумий талаблар мавжуд. Уларга куйидагилар киради:

- кўп сонли истеъмолчиларнинг глобал тармоққа уланиш имконияти;
- банкларнинг барча операцияларини масофадан амалга ошириш;
- исталган фойдаланувчининг исталган географик ҳудуддан тизимга киришининг мослашувчан хусусияти;
- турли форматдаги электрон платформаларини ўзаро интеграциялаш ва қўллаб-қувватлаш тизими;
- банк фаолиятига оид ҳисобот шакллари автоматик равишда тақдим этиш ва уларга ўзгартиришлар киритиш имкониятлари ва бошқалар. Албатта, бугунги кунда ИТ-маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларининг аксарияти томонидан банк муассасалари учун мазкур талаблар қондириб келинмоқда.

Рақамли технологияларининг энг муҳим вазифаси бизнеснинг стратегик ва жорий мақсадларига эришишдир. АТ соҳасидаги ҳар қандай фаолият якуний натижага эришишга қаратилган бўлса ва банкнинг ривожланиш стратегияси билан боғлиқ бўлсагина мантиқий бўлади. Агар кредит муассасасини бошқариш тўғри ташкил етилган бўлса, ИТ менежери мақсадларни белгилаш ва уларга еришиш стратегиясини ишлаб чиқишда бевосита иштирок етиши керак. ИТ соҳасида еришиш воситалари ресурслар, уларнинг мувозанати ҳисобланади. Асосий ИТ ресурслари технология, ахборот, ходимлар, дастурий таъминот ва аппарат воситаларидир.

Умумий манба - бу пул, вақт. Рақамли технологиялар ресурсларини қўллаб-қувватлаш соҳасида учинчи томон ресурсларидан фойдаланиш, яъни. аўторсинг, баъзи вазифалар учун кўпроқ афзалроқ ва тобора кенгайиб бормоқда.

Бундай усуллар рақамли технологияларини бошқариш тузилмасининг асосий мақсад ва вазифаларини белгилаш, функциялар таркиби, технологиялари, уларни амалга ошириш бўйича ишларни ташкил етишни ўз ичига олади.

“Таниқли методологияларнинг афзалликлари халқаро ҳуқуқий ва техник стандартларга мос келадиган тасдиқланган ёндашувлар ва ечимларни таклиф қилиш, мақсад ва натижаларга эришишни ўз ичига олади”.

BS7799- Ахборот хавфсизлигини таъминлаш

CobIT - рақамли технологияларининг барча жиҳатларини бошқариш, назорат қилиш ва аудит (Америка амалиётида қўлланилади);

TickIT - ИТ ва дастурий маҳсулотлар сифатини бошқариш

ISO 9000 - рақамли технологиялари ва дастурий маҳсулотлар сифатини бошқариш

ITIL, ITSM - рақамли тизимлари хизматларини бошқариш (Европа мамлакатларида қўлланилади)

ДСТ (ГОСТ) - АТни яратиш ва фаолият юритиш учун маълум норма ва қоидаларни белгиловчи давлат норматив-техник ҳужжатлари

1 -расм. Банк рақамли технологиялари соҳасида қўлланиладиган методология ва стандартлар¹

Ушбу методологияларни қўллаш жуда қийин ва уларни ташқи ёрдамсиз амалга ошириб бўлмайди. Бунинг сабаби шундаки уларни амалга ошириш жараёнлари кетма-кетлигини баҳолаш ва энг мақбул тизимни шакллантири. Дунёнинг йирик банклари фаолиятида синовдан ўтган услубиятларни танлаш ва улардан фойдаланиш билан бир қаторда, уларни услубий ва меҳъёрий таъминот орқали бошқаришни марказлашган кўринишда амалга ошириш мақсадга мувофиқ-

Шундай қилиб, янги рақамли технологиялар банкларнинг мижозлар билан ўзаро муносабатларни ўзгартириш ҳамда даромад олишнинг янги усулларини излаб топишга хизмат қилади. Банк ва бошқа кредит ташкилотлари рақамлаштириш суръати жадал ривожланаётган иқтисодиёт соҳаларидан етакчилари ҳисобланади.

Ўзбекистон банк тизимини ривожлантиришнинг ҳозирги босқичи бозорни молиявий маҳсулотлар ва хизматлар билан тўлдиришнинг юқори даражаси ва бунинг натижасида улар ўртасидаги кучли рақобат билан тавсифланади. Бундай шароитда янги молиявий технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш, маҳсулот ассортиментини модернизациялаш, мижозларга хизмат кўрсатишнинг муқобил каналлари ва усулларини ривожлантиришга қодир бўлган тижорат банклари сезиларли рақобат устунликларига эга бўлмоқдалар. Бу билан банклар инновацион жараёнларни амалга оширадилар ва натижада банк хизматлари бозорида инновациялар пайдо бўлади.

Ўзбекистонда тижорат банклари бошқаруви томонидан инновацияларни жорий этиш сўнгги йилларда жадал тенденцияга эга эканлиги сабабларини ва буни иқтисодий жиҳатдан қай даражада мақсадга мувофиқлигини баҳолаш муҳим аҳамиятга эга. Дарҳақиқат, барча инновациялар ва уларни амалга ошириш истиқболларига қарамай, Ўзбекистонда банк бошқарувидаги асосий муаммо - бу инновацион ишланмаларга сарфланган инвестицияларни қайтариш муддатлари ҳисобланади.

¹ Адабиётлар шарҳи асосида муаллиф томонидан тузилган

Янги банк хизматлари рақобат устунликларини ошириш учун замонавий банк ахборот тизими воситаларни такомиллаштириш ва инновацион ташкил этувчиси юқори бўлган маҳсулотларни яратиш ҳисобланади.

Биринчи турдаги маҳсулотларга, Интернет-банкнинг, Интернет-савдо ва тезкор пул ўтказмалари соҳасидаги банк хизматларини киритиш мумкин. Бироқ, кўплаб банкларда Интернет-савдо ва тезкор пул ўтказмалари тизимлари соҳасида бундай банк маҳсулотларнинг тўлиқ рўйхатинги ўз ичига олмайди.

Рақамли банкка ўтиш банк бошқаруви ва маркетинги моделларини мижозларга йўналтирилиши билан тавсифланади. Улар олдида кўндаланг бўладиган энг асосий муаммо бу мижозлар эҳтиёжларини қандай самарали қондириш ва мос равишда фойда олиш бўлиб қолади.

Тан олиш керакки, Ўзбекистонда банкларни рақамлаштириш даражаси паст ва мамлакатимизда бирорта ҳам тўлиқ рақамли банк мавжуд эмас.

Маҳаллий банкларимизни рақамли ўзгартиришга қуйидаги асосий тўсиқлар таъсир кўрсатмоқда:

- банкларнинг мавжуд ташкилий тузилмалари ва бюрократик жараёнлар;
- ривожланишнинг узокроқ даврийлиги
- эски тизимни модернизациялаш ёки янги рақамли технологияларни қўллашнинг мураккаблашиб бораёганлиги;
- банкларда истеъмолчиларнинг ўзгарувчан хатти-ҳаракатларига мос технологик ютуқларни қўллаш фалсафаси кенг татбиқ этилмаган.
- мобил банкнинг ва бошқа рақамли хизматларни кўрсатишда мижозлар ишончни мустаҳкамловчи хавфсизлик тизимини такомиллаштириш;
- киберхавфсизликни бошқариш ва янги технологиялар ёрдамида киберфирибгарликнинг олдини олишда қўшимча молиявий ресурсларни жалб этиш;

Банклар рақамли технологияларни тизимли жорий этишларида ва дастурий таъминлашда қуйидагиларга жиддий аҳамият бериш зарур:

- рақамли ва ахборот технологиялар энг аввало автоматлаштириш даражасини ошириш билан боғлиқ бўлиб, мижозлар эҳтиёжини қондириш даражасига бевосита таъсир қилади;
- рақамли лойиҳаларни жорий этишда ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва оқим жараёнларини тизимли таҳлил қила олишга қодир ходимларни етиштириш;

• банк хизматларини рақамлаштиришда Биг Дата технологияси асосида хизматларнинг тўлиқ ассортиментини тақдим этига қодир ишончли, хавфсиз ва мослашувчан технологик платформаларни яратиш ва бошқалар. .

Хулоса қилиб айтганда тижорат банклари фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш жараёнларида рақамли технологияларни қўллаш миқозларнинг ўзгарувчан эҳтиёжларини қондиришга асосланган рақобат устунлигини таъмиловчи стратегик қурол десак муболаға бўлмайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги «Ўзбекистон-2030» Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ги ПФ-158-сон Фармони.

2. Алиқориев О.Ф. Тижорат банкларида молиявий хизмат турларини.

3. Абдуллаева Ш.З. Банк иши Дарслик. - Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2017.

4. Ильюкевич А.Н., Костюк Я.С., Пастарнак К.Г. Информационные технологии в банковской сфере. Электронная библиотека БГУ. 2016.

5. Дубинин М.В. Банковские технологии: сущность, история развития и перспективы // Финансы и кредит. №34 (274), 2007. – 58 с.